

Rozhovor s etnoložkou Irenou Štěpánovou

Petr Janeček

Doc. PhDr. Irena Štěpánová, CSc. (narozena 1948 v Příbrami) patří k předním českým etnoložkám a etnografkám. Mezi její široké badatelské zájmy je možno zařadit dějiny oboru, především pak osobností a institucí spjatých s vývojem domácích etnologických věd v 19. a na počátku 20. století, ženská problematika nahlížená z pozic kulturní historie a dějin rodu, a materiální kultura (především tradiční oděv).

Její odborné působení je po několik desítek let neodmyslitelně spjata s pražskou etnologickou katedrou, kam nastoupila na počátku 70. let 20. století po studiích etnografie a sociologie. Z důvodu letošního ukončení jejího dlouholetého aktivního pedagogického působení na pražské katedře přinášíme následující rozhovor a výběrovou bibliografii.

V následujících číslech *SEP* pak přineseme další informace o životě a díle této přední osobnosti domácích etnologických věd.

Jaká byla Vaše životní cesta k etnologii?

Celkem „přímá“. Vedla přes moje výtvarné pokusy s figurální kresbou a s tím souvisejícím zájmem o dějiny odívání. Od toho se odvinul i zájem o lidové kroje. To bylo v době gymnaziálních studií. Hledala jsem obor, kde by bylo možné právě tohle studovat — a našla.

Jaké byly Vaše první zkušenosti při příchodu na pražskou katedru v roli studentky?

Byly smíšené. Pocit nadšení, že konečně mohu dělat to, po čem toužím, a zároveň realita, která pro naivní holku z venkovského města nebyla tak úplně jednoduchá. Chtělo to určitý čas, aby si člověk zvykl.

Obor se za našich studijních časů otevíral ob rok a byl dvouoborový. Druhý obor si uchazeči nemohli vybírat. V našem ročníku to byla sociologie a já bych byla mnohem raději studovala historii, archeologii nebo dějiny umění, ale s tím se nedalo nic dělat.

Ve třetím ročníku se rozhodovalo o tom, který obor bude hlavní, diplomní. Neskládali jsme ani postupovou, ani bakalářskou zkoušku, ale psali jsme relativně náročnou klauzurní práci z obou oborů. V praxi to vypadalo po formální stránce jako maturitní písemka. Ani my jsme předem neznali téma a k vypracování jsme měli několik hodin. Byl pochopitelně stanovený i minimální rozsah textu.

V našem ročníku nás tehdy bylo na etnografii sedm a většina si po této atestaci zvolila jako hlavní obor sociologii. My, etnografové, jsme zůstali tři, ale v průběhu

doby moji dva spolužáci studia zanechali a já jsem zbyla sama. Samozřejmě jsme se se zbytkem ročníku dál potkávali na sociologických přednáškách i na výuce tzv. společného základu, ale celý jeden ročník jsem byla prakticky jen já. Celkově bylo studentů oboru tak málo, že jsme se znali všichni se všemi a zúčastňovali jsme se společných akcí jak formálních, tak i těch, které vznikaly docela spontánně.

Vedoucím katedry byl tehdy prof. Karel Dvořák. Charismatický pán, folklorista a germanista. Patřil ke generaci starých vysokoškolských učitelů a podle toho vypadala i jeho výuka. Učil to, čím se právě zabýval, bez ohledu na to, pro který ročník byla přednáška určena. Zbývající látku — a někdy to byla i většina — jsme si museli nastudovat z literatury sami. Zkoušelo se pochopitelně všechno. Do jeho semináře jsme od třetího ročníku my, kteří jsme měli jako diplomní obor etnografii, chodili všichni bez ohledu na to, v kterém byl kdo ročníku. Někdy se tam objevovali i posluchači z dálkového studia. Bylo možné tam sledovat práci samotného profesora. Jeho výklady, když pracoval na „exemplech“ nebo třeba na studiích o „podhozenci“, byly skutečně zajímavé, protože nás vlastně k sobě pouštěl velmi blízko a ukazoval proces vznikání odborné studie, zajímavé bylo i to, jak vede diplomové práce starších spolužáků. Zároveň ovšem vyžadoval i naši aktivitu. Mým prvním úkolem jako naprosté začátečnice například bylo projít všechny ročníky *Českého lidu* a zmapovat veškeré zprávy o vodnicích. Ne ve smyslu bibliografie, to by nebylo nic těžkého. Ten seznam měl být komentovaný, pokud možno kriticky, a hlavním úkolem bylo vytvořit něco jako „typologii vodníků“. Musím říct, že mě to bavilo, i když jsem tíhla k materiální kultuře.

Koho v rámci etnologie považujete za svého učitele, inspirátora, ať už ve faktickém či duchovním smyslu?

Jak vidíte, profesor Dvořák byl pro mne imponující osobností a učila jsem se od něho „jak se dělá věda“, ovšem na tématech, která jsem dál netoužila rozvíjet.

Mně bylo bližší zaměření dr. Věry Hasalové, která byla zároveň kunsthistorička. Všechno, čím se zabývala, od podmaleb na skle, což byl jeden z jejích hlavních zájmů, přes lidovou plastiku k nábytku, keramice atd., to všechno mě zajímalo. Bylo to podáváno profesionálně, s nadhledem a pochopitelně v kontextech se slohovým uměním. Přitom výuka probíhala v komorním prostředí, žádná distance mezi učitelem a žákem v prostorovém a vlastně ani v jiném smyslu neexistovala, kantoři nás znali, a my je.

Osobně ještě blíž jsem měla k dr. Soně Švecové. Dynamická, temperamentní, se smyslem pro humor a slovenštinou, kterou na fakultě používala jak při výuce, tak samozřejmě i v běžné konverzaci. Na to si člověk tak rychle zvykl, že to vůbec nevnímal. Přitom od ní vím, že když jde třeba nakupovat, mluví česky. Také mi utkvěl její výrok: „a děti mám čechůňatka“. Ty děti jsou dvě a já jsem už jako studentka sledovala, jak Soňa zvládá práci a domácnost a také, jak to komentuje. A říkala jsem si, že takhle bych to chtěla dělat také. (S počtem dětí se mi to jistě podařilo). Z její specializace mě tenkrát zajímala mnohem víc materiální kultura, orientovaná z velké části na Slovany, než kultura sociální. U ní samotné to ale, předpokládám, bylo naopak, protože například studie o sociálních vztazích v Čičmanech a spoluautorství zásadní monografie o slovenské rodině jsou vrcholem její tvorby. Já sama jsem právě tento

aspekt Soniny výuky ocenila až mnohem později, když jsem se začala zabývat postavením ženy v historické perspektivě. (Mluvím o ní jako o Soně, protože mi spolu s Věrou Hasalovou nabídly tykání, když jsem nastoupila do aspirantury, a já jsem si toho vážila).

Musím ale zmínit jeden paradox. Od studia etnografie jsem si zpočátku slibovala především studium oděvní kultury, a ono jaksi nebylo. Soňa se o oděvu zmiňovala, ale jen jako o součásti tradiční materiální kultury. Ostatní přednášky sice nabízely docela široké spektrum témat, ovšem oděv tam zastoupen nebyl. Bylo to překvapující a zdálo se mi to nepochopitelné. Ani dnes nechci spekulovat, proč tomu tak bylo. Rozhodně se tady vždycky setkává více faktorů.

Ve druhém ročníku mi nicméně bylo jasné, že o „krojích“ nikdo přednášet nebude, a pokud se jimi budu chtít zabývat, budu si muset na základě už tehdy bohaté literatury (ikonou pro mne byla Stránská), obrazových pramenů a muzejních sbírek, vyšlapat svou cestičku sama.

V tomto rozpoložení, když mi sice obě zmíněné učitelky doporučily základní literaturu, ale dál jsem musela jít sama, si mě všiml (tehdy ještě doktor) Antonín Robek. Pamatoval si z přijímacích zkoušek, jak jsem nadšeně mluvila o krojích, a protože i při jeho výuce vládla v malé skupině neformální atmosféra, zeptal se na moje kroje, jestli to s nimi pořád myslím vážně, a také, jestli už uvažuji o tématu diplomky. To mě dost překvapilo, protože ten rozhovor se odehrál někdy ve čtvrtém nebo pátém semestru, a já jsem měla (jistě oprávněný) pocit, že zatím nevím a neumím skoro nic. Okamžitě jsem ale potvrdila, že kroje dělat chci, a samozřejmě i v diplomové práci. Poradil mi, že existuje zatím neznámá část pozůstalosti spisovatelky Terézy Novákové, která je uložena nikoli v Památníku národního písemnictví, ale v archivu Národopisného muzea. Šlo o její zápisky a poznámky z terénních výzkumů ve východních Čechách. To mě zaujalo, protože já sama nejsem typ terénního badatele, zatímco v archivu se cítím výborně. Bylo tedy logické, že právě prof. Robek se stal vedoucím mé práce. Zastával názor, že kvalitní diplomka má vznikat alespoň dva roky.

Odkaz kterých osobností — či směrů a paradigmat — české etnologie považujete za stále aktuální, respektive třeba i nedoceněný?

To může být zase jen dílčí a subjektivní pohled a já už jsem na tu otázku částečně odpověděla. Asi nejpozoruhodnější osobností byl profesor Robek. Názory na něj se pohybují v širokém rozpětí mezi naprostým nepřijetím a odsouzením, po jednoznačnou chválu. Můj život ovlivnil zásadním způsobem a vážím si ho. S velkým zájmem jsem si přečetla v nejnovějším čísle *Národopisného věstníku* studii Jiřího Hlaváčka věnovanou Robkově osobnosti. Je dobře, že ji nenapsal etnolog, ale historik. Napsal ji velmi dobře. Právě tady se mohou otevřít i nové zajímavé pohledy a souvislosti.

Odkaz prof. Robka začíná být skutečně vyváženěji hodnocen až v posledních letech. Tato dominantní osobnost české etnologie působila poměrně dlouhou dobu jak na pražské katedře, tak ústavu akademie věd. Mohla byste pár slovy charakterizovat spolupráci mezi katedrou a ústavem, jak se z Vašeho pohledu vyvíjela?

Zase budu subjektivní. Pro studenta v prvním ročníku většinou není podstatné, odkud je pedagog, který ho učí, ale dr. Holý a Stuchlík byli tak výrazní, že jsme to vě-

děli i my — „prváci“. Spolupráce mezi oběma institucemi fungovala jak za vedení prof. Dvořáka, tak samozřejmě i za prof. Robka. Možná to vidím zkresleně, protože většina mého studia proběhla v Robkově éře, ale zdá se mi, že za Robka byla větší. Zřejmě to bylo i po formální stránce jednodušší, když šéf byl společný. Za prof. Dvořáka, pokud vím, učila u nás dr. H. Laudová, snad i dr. Klímová, ale to nevím určitě, pro náš ročník to nebylo. Nejsem si jistá, zda další pracovníci ústavu akademie, dr. Vařeka, Markl a Scheufler, u nás působili i pod vedením profesora Dvořáka, ale spíš se přikláním k názoru, že ne.

Pěknou vzpomínku mám na Marklovy přednášky. Když zjistil, že jsme jen tři, rozhodl se, že bude učit doma, a tak jsme jezdili k němu do bytu. Dodneška vidím obývací pokoj, jehož celou jednu stěnu tvořila nádherná, pečlivě udržovaná akvária.

Jak probíhal Váš nástup na pražskou katedru? Získávala jste pracovní zkušenosti předtím i jinde?

Prof. Robek zastával názor, že každý etnolog by měl po absolvování fakulty pracovat nějaký čas mimo Prahu. Když jsem v r. 1971 končila, doporučil mi, abych se ucházela o místo v tábořském muzeu (dnes Husitské muzeum v Táboře), které hledalo historika materiální kultury. Mně se to líbilo, protože na fakultu jsem šla právě s představou budoucího zaměstnání v muzeu. Tu práci jsem dostala a musím říct, že to byla velmi cenná a zpočátku i trochu drsná zkušenost.

Rychle se totiž ukázalo, že moje pracoviště nebude v Táboře, ale v docela odlehlé obci na hranici jindřichohradeckého okresu, kde byl malý zámek s depozitáři muzea a bytem správce. Já jsem měla bydlet v pokojíku ve věži. Když jsem tam poprvé přijela, byl červen a vypadalo to celkem romanticky. Moje rodiče to ale vyděsilo a donutili mě, abych si sehnala podnájem v Soběslavi, protože odtamtud to nebylo daleko.

Práce byla zajímavá, ale vhodná spíš pro kunsthistorika. Musela jsem se hodně rychle naučit značky na porcelánu a keramice, přečíst si něco o měšťanském nábytku atd. Fakulta mě vybavila dovedností najít si potřebné kvalitní informace, tady žádný velký problém nebyl. Ten se objevil na podzim, když se začalo ochlazovat. Moje „pracovna“ byla největší místnost v objektu, s jídelním stolem snad pro 25 osob (to byl můj pracovní stůl, na kterém jsem měla starý psací stroj), a naprosto se nedala vytopit. Z Tábora mi přivezli elektrický olejový radiátor a stolní lampu — a to bylo moje zimní vybavení. Pochopitelně, že ani radiátor ten sál nevytopil, ale když se na něj položila deka, mohl nahradit židli. A když si člověk oblékl starý zimník, dalo se to přežít. Doma rodičům jsem o tom při návštěvách raději nevyprávěla.

V té době nastoupil v muzeu nový ředitel a přijel se na mne podívat. Když viděl, v jakých podmínkách pracuji, strašně se rozčílil a okamžitě mě odvezl do Tábora. Řekl, že se tam vrátím až na jaře, až to bude snesitelné. Ale na to už nedošlo. Začala jsem pracovat v Táboře a měla jsem možnost sledovat, jak roste nová muzejní expozice, kterou navrhl architekt Santar. V té expozici jsem pak v létě, v sezóně, prováděla. Z jihočeských materiálů jsem v té době napsala rigorózní práci a také jsem mezi spolupracovníky našla několik lidí, kteří se stali na dlouhou dobu mými přáteli.

Mezitím vypsala Katedra etnografie a folkloristiky konkurz do aspirantury (to byla obdoba doktorského studia), já jsem se do něj přihlásila a byla přijata — a začala moje akademická dráha.

Během svého dlouholetého působení na pražské katedře jste byla svědkyní mnoha — často radikálních — proměn chápání oboru. K historicky laděnému studiu tradiční lidové kultury a folkloru přibylo na konci 70. let zkoumání etnických procesů, etnicity a národního vědomí, které obor výrazně proměnilo, a v 90. letech pak impulsy ze strany historické, sociální a kulturní antropologie. Mnohé z těchto změn se promítly do Vaší publikační a pedagogické činnosti. Mohla byste o nich říci pár slov?

Pokusím se, ale tady bude moje výpověď stejně subjektivní jako u předešlých otázek. Nejdříve bych chtěla z hlediska pamětníka trochu upřesnit vaši představu o výuce sociální a kulturní antropologie. Když jsem v akademickém roce 1966/67 nastoupila do prvního ročníku, byl součástí našeho rozvrhu seminář a přednáška z kulturní a sociální antropologie. Kurz vedli tehdejší pracovníci z akademie (a následně političtí emigranti), dr. Ladislav Holý a dr. Milan Stuchlík. Tato část výuky daleko překračovala klasické zaměření na „Volkskunde“ a nároky v semináři byly vysoké. Z obecného hlediska to byl nesporný přínos pro obor. Byla uvolněná šedesátá léta a nám ta přednáška tehdy přišla normální. Na katedře zároveň působil doc. Josef Wolf, přírodovědec, který se rovněž specializoval na sociální a integrální antropologii. Já osobně ovšem, se svým tradičním zaměřením, jsem tohle všechno chápala spíš jako přesah ze sociologie.

Potom přišel rok 1968, ale ono to nebylo všechno jinak *hned*. Trvalo zhruba dva roky, než začalo to, čemu se říká normalizace. Lidé více méně zůstali na svých pozicích, ale šéfem katedry se stal docent Robek. Odešel (také ne *hned*) pouze docent Wolf.

Antropologie už nebyla na rozvrhu a základ výuky tvořila klasická evropská a česká lidová kultura, ale zase to neplatí tak jednoznačně. Docent Robek v té době patřil k nejmocnějším postavám na fakultě, ale jeho osobnost je mnohem zajímavější a složitější, než by se na první pohled mohlo zdát. Jeho levicové přesvědčení bylo hluboké, upřímné, a v žádném případě nebyl kariérista. Náš obor vředycky chránil a využil postavení, které měl, k ochraně dalších lidí, kteří by jinak museli z fakulty z politických důvodů odejít. Mluvím o tom proto, že pobočným pracovištěm naší katedry se stalo Středisko iberoamerických studií, kde našel azyl například prof. Josef Polišenský, prof. Věra Olivová, dr. Helena Polreichová a několik dalších. To bylo zaměření, které zcela jistě nepatřilo do tradičního národopisu.

Pojem „etnické procesy“ je, aspoň myslím, také Robkův. Znamenal novou orientaci oboru na, zjednodušeně řečeno, etnické menšiny a různé typy migrace. Centrum studia nebylo ovšem na fakultě, ale v akademii, i když provázanost obou pracovišť byla těsná, protože prof. Robek se stal i šéfem etnografického ústavu. Vybraní pracovníci z akademie u nás učili (např. dr. Vařeka, Scheufler, Markl), studenti se běžně zúčastňovali výzkumů a vznikaly samozřejmě i diplomové práce s touto tematikou. Edice „Etnické procesy“ má svou hodnotu i dnes a stejně tak i druhá akademická edice „Etnografie národního obrození“, zaměřená na dějiny oboru. Ta byla mně osobně bližší.

Konec 80. let stočilo kormidlo docela rázně k mimoevropské etnologii a nový vedoucí ústavu, docent Vrhel, přirozeně tento kurz podporoval. Nabírali jsme pořád víc studentů a většina z nich se v té době orientovala právě tímto směrem, což je pochopitelné. Takové zvraty se v našem oboru (a jistě nejen u nás) prostě dějí. Já sama jsem, ať už dominovala jedna nebo druhá orientace, dělala to, co jsem dělat chtěla.

V době normalizace mi nikdo nezakazoval zabývat se kroji sudetských Němců a učit o lidových betlémech, a po roce 89 jsem dál pokračovala ve svých tématech, například v příspěvcích o svérázu, prolínání etnologie a muzeologie, a především o ženských osobnostech v české etnologii, aniž bych slyšela jedinou poznámku, že tato orientace snad není „in“.

Tradiční lidová kultura je téma, které stálo u samotných počátků domácí etnologie jako samostatného vědeckého oboru, a zároveň téma, které je i přes různé změny stále aktuální. Řekněte prosím několik slov k tomu.

Jistě, ale upřímně řečeno, mám trochu obavu, abych neuvízla v nějakých klišé. U nás, v našich podmínkách, to bylo, jak říkáte, již od počátku a zájem o lid, který byl často vnímán jako národ, vznikl ze společenské potřeby. Přitom „lid“ sám je historicky i sociálně proměnlivá kategorie a právě tak se proměňuje i teoretický a metodologický (a samozřejmě i ideologický) přístup k němu. Já jsem byla zaměřená na minulost, na dobu, kdy ještě existoval „klasický“ venkovský lid. Ten mě nepřestal zajímat nikdy, i když samozřejmě respektuji, že škála zájmů a témat, které etnologie zkoumá, je mnohem širší. Myslím, že vždycky tu bude skupina badatelů, kteří budou zkoumat minulost. Někdy budou v menšině, jindy se situace vyvine tak, že zájem naroste. Evropská etnologie se bez historického zázemí neobejde.

Nedávno jsme oslavili (mimo jiné i Vámi připravovanou výstavou na půdě FF UK) výročí Národopisné výstavy československé, významné oborové události. Jaký je její odkaz dnes, v čem je stále aktuální?

Ten odkaz oslovuje pořád, i když každá doba a každá generace si vybírá to, co je pro ni právě inspirativní. V každém případě jsou devadesátá léta 19. století určitým milníkem, důležitou dobou, kdy se amatérský národopis, pěstovaný nadšenými laiky, začal transformovat ve vědní disciplínu. Lidová kultura byla medializována jako nikdy předtím, ale ani nikdy potom. Stala se populární se všemi pozitivy i negativy, které to s sebou přináší, a byla používána i jako politikum. Když listujete velkou reprezentativní publikací, která vyšla rok po výstavě, vždycky narazíte na něco, co ještě nevíte, i když se tím tématem zabýváte léta. Když se probíráte pozůstalostmi osob, které se na výstavě podílely, nebo ji bojkotovaly a kritizovaly, je to stejné. Mnoho dokladů je v regionálním tisku, v zábavných časopisech, dobových muzejních přírůstkových knihách (pokud byly vedeny), v muzejních fotoarchivech, které jsou většinou nezpracované. My víme, jaký byl zásadní význam výstavy, ale jsou tady ještě poklady, které čekají na své objevitele a interprety. Historická etnologie tady může najít spoustu témat a souvislostí.

Jaký je Váš názor na vztah mezi studiem materiální kultury (etnografií) a duchovní kultury (folkloristikou)? Jaká byla podle Vás pozice folkloristiky v české etnologii v minulosti a dnes? Jsou to spojené nádoby. Každý autor pochopitelně akcentuje předmět svého zájmu, ale zároveň si uvědomuje, je-li to dobrý etnolog nebo folklorista, že kultura je komplex, tvořený navzájem provázanými vztahy. U nás je tradicí oba obory spojovat, zatímco v některých zemích se folkloristika studuje v rámci literární vědy. Domnívám se, že, aspoň ve výuce našeho ústavu, hodně záleželo na osobnostech. Profesoři Ho-

rák a Dvořák dokázali vzbuzovat zájem studentů a neměli nouzi o diplomanty. Potom přišla doba, kdy zájem poklesl, a teď se naopak zdá, že výrazně vzrůstá.

Stále aktuální je otázka studentských exkurzí, terénních praxí a studentského vědeckého výzkumu, který je dnes v ČR poněkud upozaděn. Jaký je Váš názor na tento trend? Řekněte k tomu prosím pár slov.

Souhlasím, a je to škoda. Před r. 1989 byla studentská odborná práce podporována podle mého názoru systematičtěji. Existovala tzv. SVOČ — studentská vědecká a odborná činnost. Prakticky šlo o soutěž studentských prací, která měla několik kol, od oborových přes fakultní až po kolo celostátní. Organizátorem soutěže byla střídavě Praha a Bratislava, a i když ocenění bývalo jen symbolické, samotná účast v soutěži, kde se práce obhajovaly před porotou složenou z předních odborníků, byla vnímána jako cenná zkušenost a prestižní záležitost.

K terénnímu výzkumu se nemohu moc vyjadřovat, to nikdy nebyla moje parketa. Co se týká exkurzí, tak v době našeho studia byly běžné a konaly se každý rok. Utkvěly mi hlavně dvě, s Věrou Hasalovou na její rodné Valašsko a s prof. Dvořákem nikoli na rodnou Hanou, ale do jižních Čech. V roce 1973 nebo 74, v době, kdy u nás studovalo několik posluchačů z Bulharska a já jsem měla v aspirantuře kolegu ze Sofie, jsme s dr. Štátným, dalším učitelem katedry, který se zabýval především tradičním zemědělstvím, zorganizovali exkurzi do Bulharska. Vedle klasických památek šlo hlavně o návštěvu maximálního množství skanzenů.

Mnohem velkorysejší exkurze ovšem pořádala pod vedením prof. Jeřábka brněnská katedra. To ale až po roce 1989. Tehdy naše fakulta na něco podobného neměla finanční prostředky.

Pražská katedra etnologie po dlouhá léta zajišťovala — prakticky jako jediná — výuku muzeologie na FF UK. Jaký je Váš pohled na vztah teoretické etnologie a muzeologie, respektive etnografické muzeologie, respektive muzeí a etnologické odborné činnosti? Tato spolupráce má dlouholeté kořeny a velkou tradici. Jaké by mohla/měla mít výhledy do budoucna?

Ano, to je pravda. Na rozdíl od už zmíněného Brna a nakonec i Opavy, se na pražské fakultě muzeologii tolik nedařilo, i když pokusy tu byly už v meziválečném období. Moji generaci učili muzeologii z dnešního pohledu klasikové: prof. Neústupný, dr. Beneš, dr. Johnová a dr. Suk. Asi není náhoda, že mimo archeologa prof. Neústupného byli všichni vystudovaní etnografové a pracovníci Národního muzea. Končila jsem studium v r. 1971 a tehdy byl snad poprvé a naposled otevřen i postgraduální kurz muzeologie pro etnografy. Já jsem právě začala pracovat jako historik materiální kultury v muzeu v Táboře a samozřejmě jsem se přihlásila. Kurz byl dvouletý a končil zkouškou a menší písemnou prací. Setkalo se na něm několik generací muzejních pracovníků z Čech i z Moravy a učili tam všichni jmenovaní včetně několika pedagogů z katedry, pochopitelně těch, kteří se zabývali materiální kulturou. Já osobně jsem pak řadu poznatků mohla využít ve vlastním kurzu muzeologie.

Z obecného teoretického hlediska jsem ráda, že jste zmínil etnografickou, tedy oborovou muzeologii. Její koncept prosazoval především prof. Neústupný a já se v tomto směru považuji za jeho žákyni. Myslím, že vedle obecné muzeologie má každý obor svá specifika a ta je třeba respektovat tím spíš, že v muzeu se potkávají pří-

rodní vědy se společenskými. Nejde ani tak o specializovaná muzea a skanzeny, ale hlavně o ústavy vlastivědného typu.

Jinak je tu samozřejmě dlouhá tradice paralel a propojování muzejní a etnografické činnosti, která začíná nejpozději v poslední třetině 19. století.

Které své publikace, respektive badatelské téma považujete za nejvýznamnější?

Tady budu stručná. Oboje skripta o lidovém oděvu a tři monografie o ženách, které měly důležité místo v dějinách etnologie. Konkrétně *Ženy rodiny Náprstkovy* (společně s L. Sochorovou a M. Seckou) a dále *Renátu Tyršovou* a *Terézu Novákovou*.

Ke kterým Vámi vyučovaným kurzům jste měla nejbližší vztah?

V průběhu času, jak člověk vyzrává, mění poněkud i své preference. Na samotném začátku to byla jednoznačně oděvní kultura. Ta mě přivedla ke studiu a s ní jsou spojené i moje kantorské začátky.

Potom se logicky přidala muzeologie. Já jediná z tehdejších učitelů jsem měla zkušenost práce v muzeu, a navíc jsem ji učit chtěla. To mi na několik let vystačilo, ale bylo jasné, že to tak nezůstane.

Když odešla do důchodu Věra Hasalová, převzala jsem lidové umění. Měla jsem ten kurz ráda, ale je trochu zvláštní, že jsem nikdy neměla potřebu napsat nějakou studii na toto téma. Nechci spekulovat, proč to tak bylo, prostě je to fakt.

Přibyl seminář, který mnohem později dostal dovětek „k bakalářské práci“. Tady to rozhodně nebyla láska na první pohled. Z počátku, v první polovině 80. let, jsem ve vedení jen pomáhala prof. Zdeňku Urbanovi, slavistovi, nad kterým také držel ochrannou ruku prof. Robek. Hodně jsem se od něho naučila, ale brala jsem to spíš jako nutnost. Později jsme společně s kolegou a mým vrstevníkem doc. Šalandou seminář rozdělili na folkloristickou a „materiální“ část a každý jsme vedli tu svoji. Postupně jsem chápala, že právě tohle je nejvíce tvůrčí část mého působení. Učit studenty kritickému myšlení je zásadní poslání pedagoga a vést seminář je vlastně privilegium. Víím, že jsem v tomto směru, na rozdíl od ústních zkoušek, byla hodně náročná. Stejně to bylo i v dalších seminářích pro diplomanty. Někdo pochopil, proč to dělám a jak to myslím, někdo ne, a já jsem se naučila vážit si právě těchto kurzů víc než jiných.

A pak tu jsou dvě přednášky, které jsem měla možnost realizovat vlastně pro radost. *Lidová strava* a *Historická antropologie ženy*. Souvislost kultury odívání a stravování je užší, než je patrné na první pohled, a to jak z teoretického pohledu sémiotiky (Roland Barthes), tak i historické školy Annales (Jacques Le Goff). Ono bylo celkem zákonité, že časem se vedle oděvu objeví i strava. Učila jsem ji opravdu ráda a kurz navštěvovala i řada studentů z jiných oborů.

Historická antropologie ženy mě provází a těší druhou polovinou mé profesní dráhy. Jaksi se sama „vyloupla“ ze staršího zájmu o dějiny oboru. Už někdy koncem 70. let mě zaujalo, že se u nás, na rozdíl od jiných disciplín, objevuje více žen. Začaly mě zajímat ještě dávno předtím, než jsem něco věděla o *gender studies*. Zabývat se životem a prací těch žen se pro mě nakonec stalo mnohem zajímavější než předměty, které sbíraly, vystavovaly, nebo o nich psaly.

Co byste ráda vzkázala současným studentům etnologie a budoucím etnologům?

Nerada vyslovuji nějaká moudra. Moci se živit tím, co má člověk rád, beru jako nesa-mozřejmý dar, kterého se mi dostalo. A právě tohle přeji etnologům, a nejen jim. Ať o obor pečují, on si to zaslouží.

Děkuji za rozhovor.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE DOC. PHDR. IRENY ŠTĚPÁNOVÉ, CSC.

- Podlahová, I. 1974. „Lidový oděv na Litomyšlsku.“ *AUC, Studia Ethnographica* II: 67–85.
- Štěpánová, I. 1976. „Příspěvek k typologii středověkého oděvu.“ *AUC, Studia Ethnographica* III: 9–22.
- Štěpánová, I. 1978. „Snahy o vytvoření českého národního kroje v roce 1848.“ *AUC, Studia Ethnographica* IV: 87–100.
- Štěpánová, I. 1980. „Lidový oděv na Podblanicku.“ *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 21: 275–301.
- Štěpánová, I. 1980. „Výstava Bulharsko — země a lid v roce 1938 v Praze.“ *AUC, Studia Ethnographica* V: 101–108.
- Štěpánová, I. 1983. „Oděv při slavnostech položení základních kamenů k Národnímu divadlu.“ *Český lid* 70: 194–205.
- Štěpánová, I. 1984. *Lidový oděv v Čechách 19. století*. Praha: SPN.
- Štěpánová, I. 1985. „Kostým Mařenky ze Smetanovy Prodané nevěsty na jevišti Národního divadla jako etnografický pramen.“ *Český lid* 72: 23–32.
- Štěpánová, I. 1985. „Lidový oděv na Vysocku v materiálovém sběru pro Národopisnou výstavu.“ Pp. 110–117 in *Zpravodaj ÚEF ČSAV. Sborník referátů z konference Člověk a kultura v Krkonoších a krkonošském podhůří I. - II.*
- Štěpánová, I. 1985. „Obrazové studie lidového oděvu z okolí Benešova u Prahy.“ *Český lid* 72: 234–238.
- Štěpánová, I. 1986. „Lidový oděv jako divadelní kostým ve výtvarných návrzích Karla Štapfera.“ *Český lid* 73: 234–238.
- Štěpánová, I. 1987. „Ludvík Kuba a slovanský lidový oděv.“ P.p. 25–30 in *Sborník referátů z konference Ludvík Kuba a slovanská etnografie I*. Poděbrady: Polabské muzeum.
- Štěpánová, I. 1984 (vyšlo 1987). *Lidový oděv na Benešovsku*. AUC, Philosophica et Historica. Monographia CII. Praha: Univerzita Karlova.
- Štěpánová, I. 1988. „Album českých lidových krojů z roku 1814 jako předloha divadelního kostýmu.“ *Český lid* 75: 175–117.
- Štěpánová, I. 1990. „Vojna E.F. Buriana a lidová tradice.“ *AUC, Studia Ethnographica* V: 113–118.
- Štěpánová, I. 1991. „Renata Tyršová a národopis.“ *Český lid* 78: 37–45.
- Štěpánová, I. 1991. „Slovenské výšivky na výstavách v 80. a 90. letech 19. století.“ 6 p. (nestránkováno). *Acta Musealia Sborník referátů z konference Česko-slovenské vztahy v bádání o lidové kultuře*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy Zlín.

- Štěpánová, I. 1991. „Návrhy divadelních kostýmů inspirované lidovým oděvem v díle Františka Kolára.“ Pp. 54–59 in *Zpravodaj ÚEF ČSAV. Sborník Formy folklorismu v oděvu 19. a 20. století*.
- Štěpánová, I. 1991. „Národopis a divadlo na Zemské jubilejní výstavě.“ *AUC, Studia Ethnographica VII*: 7–14.
- Štěpánová, I. 1992. „Josefa Náprstková a České průmyslové muzeum.“ *Český lid 79*: 297–307.
- Svadbová, B., Štěpánová, I. 1993. „Teréza Nováková a její národopisné práce.“ *Český lid 80*: 109–117.
- Štěpánová, I. 1993. „Slowianskie echa przy polozeniu kamienia wegienlego pod Teatr narodowy w r. 1868.“ Pp. 65–70 in *Pragmatyka wypowiedzi etnograficznych. Materiały ze spotkania etnologow*, UJ Krakow.
- Štěpánová, I. 1994. „Marie Prunerová a lidový oděv na Tábořsku.“ *Český lid 81*: 313–321.
- Štěpánová, I. 1995. „Symbolika v oděvu pražských studentů v letech 1848 a 1868.“ Pp. 82–93 in *Kulturní symboly a etnické vědomí*. Praha: Ústav etnologie FFUK.
- Štěpánová, I. 1995. „Teréza Nováková a český kroj na Národopisné výstavě československé.“ *AUC, Studia Ethnographica VIII*: 67–78.
- Štěpánová, I. 1995. *Lidový oděv v okolí Tábora*. Tábor: Husitské muzeum Tábor.
- Štěpánová, I. 1996. „Projevy svérázu v české společnosti 80 let 19. století.“ *AUC, Studia Ethnographica IX*: 115–123.
- Brouček, S., Pargač, J., Sochorová, L., Štěpánová, I. 1996. *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895*. Praha: Littera Bohemica.
- Štěpánová, I. 1997. „Lidová kultura v zrcadle české měšťanské společnosti. Kronika roku 1887.“ Pp. 119–125 in: *Etnologické inspirace*. Praha: Ústav etnologie FFUK.
- Štěpánová, I. 1997. „Formování a funkce sokolského kroje v české společnosti 60. a 70. let 19. století.“ *Český lid 84*: 137–147.
- Štěpánová, I. 1998. „Symbolism in the Clothes Worn by Prague Students in 1848 and 1868.“ Pp. 72–84 in: *Cultural Symbols and Ethnic Consciousness*. Prague: Institute of Ethnology.
- Štěpánová, I. 1999. „Salon a jídelna — centrum společenského života v Prvním českém penzionátě pro dívky v Praze.“ Pp. 187–195 in: *Salony v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 18. ročníku Symposia k problematice 19. století, Praha: KLP.
- Štěpánová, I. 1999. „Zařizování Prvního českého penzionátu pro dívky v Praze 1898.“ *Paginae historiae 7*: 112–125.
- Štěpánová, I. 1999. „Spolek Domácnost a jeho česká kuchařská škola. Specifický přínos k emancipaci.“ *Folia Ethnographica 33*: 9–18.
- Štěpánová, I. 1999. „Plastyczna realizacja kostiumów w inscenizacjach o tematyce slowianskiej w pierwszych sezonach Teatru Narodowego.“ *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MCCXXXII., Prace etnograficzne 35*: 29–36.
- Štěpánová, I. 1999. „Přicházím k tobě, člověče, chci ti pomoci...Lidové léčitelství ve východních Čechách.“ p.p. 260–268 in *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století*. Sborník příspěvků ze symposia konaného 27.–29. 5. 1999 v Rychnově nad Kněžnou. Boskovice: Albert.
- Štěpánová, I. 1999. „Život a dílo Drahomíry Stránské.“ *Národopisný věstník XV/XVI*: 7–17.

- Štěpánová, I. 2000. „Projevy svérázu v české společnosti 90. let 19. století.“ *AUC, Studia Ethnographica* X: 143–150.
- Štěpánová, I. 2000. Hesla: „Baráčníci“; „Dobrovolné hasičské sbory“; „Národopisná výstava československá“; „Všeobecná zemská jubilejní výstava.“ in: Vondrušková, A. (ed.) *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí v Čechách*. Strážnice: Ústav lidové kultury.
- Štěpánová, I. 2001. „Svéráz v dětském oděvu koncem 19. století.“ *Folia Ethnographica* 34–35: 71–79.
- Štěpánová, I. Sochorová, L., Secká, M. 2001. *Ženy rodiny Náprstkovy*. Praha: Argo.
- Štěpánová, I. 2002. „Oděvní symbolika jako komunikační prostředek české vlastenecké společnosti.“ Pp. 83–91 in *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století. Praha: KLP.
- Štěpánová, I. 2002. „Česká chalupa na Zemské jubilejní výstavě v dobových dokumentech.“ *Paginae historiae* 10: 293–306.
- Štěpánová, I. 2002. „Renáta Tyršová a Zíbrtův Český lid.“ *Národopisný věstník* XIX. 115–123.
- Štěpánová, I. 2002. „Božena Němcová a české kroje.“ *Literární archiv* 34: 261–269.
- Štěpánová, I. 2003. „Božena Němcová — svatba jako osud, svatba jako obřad.“ *Česká literatura* 51: 76–82.
- Štěpánová, I. 2003. „Projevy svérázu v činnosti Sokola a baráčníků.“ *AUC, Studia ethnographica* XI: 115–123.
- Štěpánová, I. 2003. „Symbolism in the Clothes Worn by Prague Students in 1848 and 1868.“ Pp. 159–168 in *Ethnologica Scripts 1990–2002*. Institute of Ethnology UKFF.
- Štěpánová, I. 2003. „Ženskost v díle ženském. Počátky spolku „cvičících se“ paní a dívek.“ *Národopisná revue* XIII:132–136.
- Štěpánová, I. 2003. „Tělocvičný spolek paní a dívek pražských.“ *Lidé města — Urban Dwellers* 10: 59–76.
- Štěpánová, I. 2003. „Výstava ženských umění v Paříži a české intelektuálky.“ *Český lid* 90: 359–370.
- Štěpánová, I. 2004. „Pod českou střechou“: biedermeier, tradice a ženy.“ Pp. 110–120 in *Biedermeier v českých zemích*. Sborník příspěvků z 23. ročníku symposia k problematice 19. Století. Praha: KLP.
- Štěpánová, I. 2004. „Tereza Nováková, literatura — etnografie — literatura.“ *Literární archiv* 35/36: 101–112.
- Štěpánová, I. 2004. „Česká chalupa, lidé a dokumenty roku 1891.“ *AUC, Studia Ethnologica* XII: 141–155.
- Štěpánová, I. 2005. *Renáta Tyršová*. Praha a Litomyšl: Paseka.
- Štěpánová, I. 2005. „Jižní Čechy v expozici české chalupy 1891.“ Pp. 25–39 in *Čas výstavního ruchu*. Sborník z 3. ročníku Zíbrtova Kostelce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích *Historia Culturae* V., *Studia* 4.
- Štěpánová, I. 2005. „Člověk a lidový oděv — lidový oděv v životě člověka.“ *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie* sv. 23. J. Malina (ed.). Brno: Masarykova univerzita.
- Štěpánová, I. 2005. „Sběratelství, muzea, výstavy a Zdenka Braunerová.“ Pp. 73–82 in: *Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století*. Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum.

- Štěpánová, I. 2006. „Baráčníci, aneb co se mohlo stát, ale nestalo. O kořenech jednoho spolku.“ Pp. 105–116 in *Etnologie a kuriozity*. Ústav etnologie FF UK.
- Štěpánová, I. 2006. „Obrazy a zrcadla. Etnografika a slavika v díle manželů Zapových.“ *Český lid* 93: 137–151.
- Štěpánová, I. 2006. „Oslavované vlastenky — pragmatické pracovnice. Česká žena — výstavní obraz roku 1895.“ Pp. 101–115 in Hanáková, P., Heczková, L., Kalivodová, E. *V bludném kruhu mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Slon.
- Štěpánová, I. 2006. „Cizí žena. Paradoxy rané emancipace v díle Honoraty Zapové (1825–1856).“ *Slovo a smysl — Word & Sense* III(6): 218–227.
- Štěpánová, I. 2006. „Dva měsíce v dopisech feministky. Z korespondence Terezy Novákové.“ Pp. 573–581 in Čadková, K., Lenderová, M., Stráníková, J. (edd.) *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20 století v zasetí historiografie*. Sborník IV. pardubického bienále duben 2006. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- Štěpánová, I. 2007. „Konvence a láska. Z dopisů Terezy Lanhausové-Novákové.“ Pp. 251–258 in *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*. Sborník z konference Národního archivu. Praha: Národní archiv.
- Štěpánová, I. 2007. „Feministické reflexe Arne Nováka.“ *Folia Ethnographica* 41: s. 3–11.
- Štěpánová, I. 2007. Základní typy krojů v Čechách, lidová obuv, svéráz, dějiny katedry etnografie na FF UK — celkem 21 hesel in: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska I., II*. Praha: Mladá fronta.
- Štěpánová, I. 2007. „Cesta za zdravím? Chorvatsko 1901 v rodinné korespondenci.“ *Múzy na cestách — Literární archiv* 39: 149–158.
- Štěpánová, I. 2008. *Teréza Nováková*. Praha: Mladá fronta.
- Štěpánová, I. 2009. „Česká společnost a počátky etnografie.“ *AUC Studia Ethnographica* XIII: 43–51.
- Štěpánová, I. 2009. „Prolínání oborů a přesahy žánrů v realistické próze Terézy Novákové.“ *Národopisný věstník* XXVI/68(1): 95–100.
- Štěpánová, I. 2009. „Dvojitý obraz: etnografie v dobovém tisku.“ *AUC Studia Ethnographica* XV: 39–46.
- Štěpánová, I. 2009. „Tradiční rituály v prostředí malého města na přelomu 19. a 20. století.“ *AUC Studia Ethnographica* XVI: 83–89.
- Štěpánová, I. 2010. „Harmonie v životě ženy: časopis pro hospodyně a zraní jedné autorky.“ *Studia Ethnologica Pragensia* 1(1): 60–68.
- Štěpánová, I. 2010. „Marginálie k lidovému oděvu na Benešovsku.“ *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 50(2): 285–292.
- Štěpánová, I. 2011. „Sokol a tanec. Šibřínky, symboly a politika.“ Pp. 33–38 in *Ve víru tance*. Mezioborová konference. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích.
- Štěpánová, I. 2011. „Manžel slavné ženy — nemodelový příklad.“ *Národopisný věstník* XXI/70: 143–150.
- Štěpánová, I. 2012. „Slovenské obrazy Boženy Němcové.“ *Český lid* 99: 281–298.
- Štěpánová, I. 2014. „Mezi národem a politikou.“ Pp. 40–46 in Bahenská, M., Malínská, J. (eds.) *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR.
- Štěpánová, I. 2015. „Národopisná výstava československá — kontexty a svérázové marginálie.“ *Prameny a studie* 56: 275–283.

Štěpánová, I. 2016. „Česká expozice v Paříži 1892 a Zdenka Braunerová.“ *Středočeský vlastivědný sborník* 34: 30–39.

V tisku:

Štěpánová, I. 2017. „Kuchařská škola Domácnost. Vaření jako (národní) umění a věda.“ Příspěvek na konferenci *Ars Culinaria*, Pardubice 2016, vyjde in: *Krajiny prostřených i prázdných stolů II.*: 8 s. textu.

V bibliografii nejsou zahrnuty recenze, drobnější zprávy, medailony k výročím apod.

